

Peter Søndergaard

Økonomisk magt - en oversigt over forskningen

En oversigt over de sidste cirka 10 års danske forskning af økonomiske magtforhold

Roskilde Universitetsbibliotek

Indhold:

[Magten i Danmark](#)

[Teoretiske overvejelser](#)

[1. Analyser af koncentrationstendenser](#)

[2. Ejerskabsanalyser](#)

[3. Institutionelle analyser](#)

[4. Organiseret økonomisk kriminalitet](#)

[Forbindelser mellem økonomisk og politisk magt](#)

[Nordiske forlæg](#)

[Litteraturoversigt](#)

Magten i Danmark

I juli 1994 bad Folketingets Bibliotek en række forskningsbibliotekarer om at udarbejde kommenterede litteraturoversigter over forskning af relevans for arbejdet i Folketingets Udvalg vedrørende analyse af demokrati og magt. Folketingets Bibliotek var af udvalget blevet bedt om at lave et "oversigtsnotat over forskningen i Danmark med relation til emnerne demokrati og magt". I et foreløbigt udkast fra 30.6.94 beskrives notatets formål således:

Oversigtsnotatet har til formål at kortlægge, hvilke emneområder der allerede har været genstand for forskning, og hvor der er huller i vores viden. Notatet vil indeholde en kort omtale af hvilke forskningsprojekter og publikationer, der er produceret indenfor de seneste 10 år ... Derimod vil der ikke være en kortlægning af samtlige diskussionsbidrag i form af debatindlæg i aviser og tidsskrifter. ...

Mere direkte lød det i opdraget fra bibliotekets chef: Vi forestiller os ikke, at der skal bruges meget tid på at få alle hjørner med, men de væsentligste bidrag fra de seneste 10 år skal være repræsenteret.

De kommenterede forskningsoversigter blev udarbejdet i løbet af august, og Folketingets Bibliotek fremsendte - forsinket af folketingsvalget og omorganiseringen af udvalget - oversigtsnotatet til udvalget 5. december 1994. Vi har fået tilladelse til at offentliggøre vores bidrag, der indgår som bilagsmateriale til Oversigtsnotatet. Vi har suppleret dem med relevant litteratur, som er dukket op siden.

Vi vil være meget glade for korrektioner og supplementter til oversigterne. Bibliografierne er tænkt som grundlag for studiet af og diskussionen om magten i Danmark.

Siden Hans Engell og Poul Nyrup Rasmussen i foråret 1994 blev enige om at etablere en dansk "magtudredning" har en lang række forskere i aviskronikker givet deres bud på, hvordan den burde organiseres og hvilke emner den burde tage op. To oversigtsartikler om det politiske spil om magten over magtudredningen bør nævnes: **Nu starter magtkampen om magtanalysen in: Mandag Morgen nr. 22, 6. juni 1994 s. 20-24 og Dansk magtudredning bliver en fuser in: Mandag Morgen nr. 41, 21. november 1994 s. 21-23.**

Roskilde Universitetsbibliotek har bidraget med følgende forskningsoversigter:

Centraladministrationens magt

Partiernes magt og magt i partierne

Økonomisk magt

Teoretiske overvejelser

Noget forkortet kan man hævde, at der grundlæggende findes to opfattelser af begrebet økonomisk magt i demokratiske kapitalistiske samfund: den ene ser magten udspringe af det juridiske ejerskab og den faktiske kontrol over kapitalen, mens den anden ser magten udspringe af de økonomiske lovmæssigheder selv. Den første opfattelse ser økonomisk magt som et fordelings- eller konfliktteoretisk spørgsmål, som en erhvervet social egenskab hos personer, hos en gruppe eller en elite og ser ofte denne magt som et problem, fordi den kan handle i modstrid med den demokratiske konstitution ud fra antagelsen, jo mere den økonomiske magt er samlet, jo mægtigere er den og jo større kan udfordringen til den politiske magt være. Den anden antagelse er tilbøjelig til at afvise begrebet økonomisk magt som en social størrelse uden for økonomien selv og foretrækker at tale om økonomiske love frem for om økonomisk magt. At økonomiske love er uafvendelige betyder at de styrer det økonomiske menneske, men de opfattes ikke som egentlig magt fordi de er "blinde" og usynligt sætter sig igennem bag om ryggen på de økonomiske individer. Med andre ord: enhver politisk konstitution bygget på en kapitalistisk økonomi er i sidste ende tvunget til at rette sig ind efter de økonomiske love.

Økonomiske teoris refleksioner er vigtige for begreber som "økonomisk magt", fordi teorierne har "afsmittende" konsekvenser for den retning empiriske undersøgelser tager, for de strategiske områder der forskes i og for hvad der anses for relevant at få kundskab om.

Økonomisk magt behandles af Richard Swedberg i kapitlet (side 238-259) af samme navn i "optaktbogen" til den svenske maktutredning: **Olof Petersson (red): Maktbegreppet - Carlsson, 1987, 345 sider**, og han anfører, at økonomisk magt ikke er et centralt begreb i klassisk og neoklassisk (marginallistisk) økonomisk teori. Derfor har det heller ikke været relevant eller interessant at belyse økonomisk magt empirisk. Teorien fravælger genstandsområdet, da magt næsten alene opfattes som tvangs- og sanktionsmagt og altså som politisk magt og følgelig betragtes som henhørende til den politiske sfære og til politisk og sociologisk videnskab. Opfattelsen begrundes med 1) at markedets varebytte er en frivillig kalkuleret handling, som udelukker tvang, 2) at modellen om det perfekte marked udelukker magt. Man kan tilføje at dette ikke udelukker, at markedet i sig selv er magt, at markedets magt sætter sig igennem bag om ryggen på markedets aktører, at magt så at sige virker gennem markedet (Böhm-Bawerk/Walras), jvf. Schumpeters eksempel med kortspillerne, som er underkastet spillets regler og kortgivningens tilfældighed, hvilket ikke udelukker at dygtighed er uens fordelt blandt spillerne. Ifølge denne opfattelse er heller ikke monopoldannelse en magtfaktor som principielt ændrer de økonomiske love; det betyder blot at priserne bliver anderledes end de ville have været på et marked med fri konkurrence.

Andre og senere økonomiske skoler, som f.eks. institutionalisterne nuancerer neoklassikernes teser og ligevægtsmodeller og har været mere optaget af fænomenet økonomisk magt og de sociale faktorer som påvirker konkurrence og markedets prisdannelse på varer og arbejdskraft. En moderne økonom som John Kenneth Galbraiths store forfatterskab har været til stor inspiration for denne skoles forskellige grene.

En anden økonomisk teoritradition, som har vist stærk interesse for at integrere politisk og økonomisk magt i et generelt udviklingsforløb for kapitalistiske samfund er de neomarxistiske teoridannelser, især de såkaldte Stamokap-teorier, som var toneangivende i de kommunistiske samfund og officiel lærdom til op i 70'erne og 80'erne. Det generelle synspunkt var, at kapitalistisk økonomisk monopolmagt og statsmagt ville vokse sammen og udslette de demokratiske elementer fra den politiske overbygning.

I det følgende gennemgås nogle økonomiske analysebidrag, som indeholder magtrelevante overvejelser om: 1) branchemæssige trust og monopoldannelser, 2) virksomhedsejerskab og koncernkontrol og 3) organisationernes magt og statens rolle for den nationale økonomi for bl.a. løndannelse og social forsyning/overførselsindkomster, jvf. begrebet "forhandlingsøkonomi". Mellem kategori 1) og 2) er der en glidende overgang. Alle 3 former for økonomisk magtanalyser er repræsenteret i dansk forskning og undersøgelsesarbejde om end ingen har haft nogen særlig fremtræden plads i den samfundsökonomiske diskussion. Som et fjerde område vil der blive peget på økonomisk magt og illegal økonomi, herunder specielt organiseret økonomisk kriminalitet og økonomisk korrupsion. Endvidere bør også nævnes en meget stor kategori af litteratur, som nærmest falder i kategori 2 om virksomhedsejerskab og økonomisk magt. Der tænkes i den forbindelse på beskrivelser af enkeltvirksomheder og koncerner samt biografier af fremtrædende danske erhvervsfolk. Selv om disse analyser undertiden kan opfattes som eksemplariske for så vidt angår enkeltkapitalers og personers store indflydelse på virksomheders udvikling og optræden på den politiske arena overskrider analyserne sjældent deres karakter af "cases" med begrænset generel udsagnskraft for økonomisk magt i Danmark. Disse bidrag er ikke medtaget i oversigten.

1. Analyser af koncentrationstendenser

Hovedbidraget inden for denne første kategori må indiskutabelt siges at være den kontroversielle og ambitiøse **Trustkommissions 7 delbetænkninger (1951-1960)** og den afsluttende hovedbetænkning: **"Konkurrencebegrænsninger i dansk erhvervsliv". Betænkning nr 249, 1960, 321 sider.** (Flere planlagte delbetænkninger udkom aldrig). Kommissionen var nedsat i henhold til lov nr 128 af 31. marts 1949 med den opgave a) at undersøge og afgive betænkning om, i hvilken udstrækning de forskellige grene af dansk erhvervsliv er præget af konkurrencebegrænsninger og b) at tage stilling til, hvorvidt den bestående lovgivning kunne anses for tilstrækkelig til på betryggende måde at værne mod urimelige eller skadelige virkninger af de forskellige former for konkurrencebegrænsning. Som det antydes i kommissoriet var det virksomhedernes grad af markedsdominans (kartel-, fusions- og monopolgrad), pris- og kvoteaftaler og i mindre grad ejerskab og ejerforbindelse der var i fokus. Trustkommissionen omtales her af oversigtsmæssige årsager; dens resultater og den efterfølgende debat vil ikke yderligere blive gennemgået.

Man bør endvidere nævne en ældre undersøgelse af **Jens Guldager: Monopolkapital i Danmark i begyndelsen af 1970'erne -- Politisk Revy, 1978, 188 sider.** Hovedresultatet er, at den danske industrikapital er betydelig koncentreret: "I 1972 repræsenterede således 212 firmaer og 63 koncerner omkring 65% af den samlede industriomsætning" (side 25). Bogen indeholder endvidere en kommenteret gennemgang af tidligere danske undersøgelser (side 185-188).

Litteraturen om koncentrationstendenser, herunder udenlandsk kapitalers virksomhedsovertagelser, især forstået som virksomhedsfusionering er omfangsrig men sædvanligvis styret af en interesse for at belyse driftsøkonomiske rationaler og fokuserer kun sjældent på fænomener af relevans for virksomhedernes magtposition, såsom branchekontrol eller varemarkedsdominans. Man kan dog pege på **Konkurrencerådets undersøgelser af: "Fusioner og virksomhedsovertagelser" (diverse årgange, senest 1993, 135 sider - udkommet 1994)**, hvor der findes et særligt afsnit om udenlandske overtagelser. Det fremgår, at faldet i udenlandske overtagelser efter højdepunktet i 1989 igen fra 1993 er afløst af en relativ kraftig stigning, men hvor det tidligere og op til 1989 var nordiske kapitaler som tegnede sig for hovedparten af de opkøbte virksomheder er det nu EU-kapital som suverænt fører an. Man udtrykker bekymring over, "at det jævnligt er danske flagskibe inden for elektronikbranchen, der bliver opkøbt af udlandet" (side 42). **Beretningen fra Konkurrencerådet 1993** indeholder desuden et afsnit om fusionskontrol i EU (side 77-83).

Ole Øhlenschläger Madsen: Virksomhedsovertagelser og fusioner i dansk industri -- Nyt nordisk forlag/Arnold Busck, 1983, 291 sider.

Bogen er en doktordisputats og det konstateres, at virksomhedsovertagelser og fusioner er et resultat "af mulighedernes spil og situationsbestemte strategier. Det kan bl.a. forklares ved den specielle ejer- og kapitalmarkedsstruktur i Danmark, der kun i få tilfælde gør det muligt at overtage virksomheder ved åbne tilbud til aktionærerne på fondsbørsen. De virksomheder der helt eller delvist sælges til andre har som hovedregel et overlevelseshproblem på kort eller lang sigt. Og det er hyppigst et generationsskifteproblem, der løses igennem en virksomhedsovertagelse" (side 114). Det siges endvidere, at fusionerne siden starten af 60'erne ikke har ændret virksomhedskoncentrationen i dansk industri, og der er heller ikke opstået nye monopoler. Men de mange opkøb og fusioner "har sandsynligvis forøget kapital- og magtkoncentrationen" (side 248). Forfatteren foreslår at der gennemføres "empiriske undersøgelser af koncernkoncentrationen, dels for at få branchespredningen inden for industrien nærmere belyst, dels for at få undersøgt kapital- og magtkoncentrationen mere systematisk" (side 248), og han undrer sig over at det empiriske grundlag ikke forlængst er tilvejebragt.

Finn Valentin og T. Pedersen: Udenlandsk ejet industri i Danmark - virksomhedsprofiler og udviklingsmønstre. Industri- og Handelsstyrelsen, (nu Erhvervsfremme Styrelsen), Notatserie nr 9, 1993, 47 sider.

Analysen skønner, at der findes 2.150 udenlandsk ejede virksomheder med 130.000 ansatte, svarende til 9-10% af alle ansatte i den private sektor, hvilket skulle være en relativt beskedent del, sammenlignet med andre små åbne økonomier (Irland, Holland, Belgien, Grækenland med 15-30% udenlandsk ejede virksomheder). Analysen, som bygger sine konklusioner på en spørgeskemaundersøgelse (1989/90), belyser alene de udenlandsk ejede industrivirksomheder. Disse havde i gennemsnit har 238 ansatte; knap 75% har under 250 ansatte, kun godt 10% har mere end 500 ansatte. Virksomhederne er relativt avancerede og deres forsknings- og udviklingsintensitet er cirka den dobbelte af den danske industri som helhed. De udenlandske erhvervsinvesteringer steg kraftigt i sidste halvdel af 80'erne og toppede i 1989;

mere end 3/4 af de udenlandske etableringer er efter 1980 sket ved overtagelse af bestående virksomheder - i modsætning til 60'erne og 70'erne hvor der var tale om cirka halvdelen - mens resten er egentlige nyetableringer.

De udenlandske investeringer har "dermed ikke direkte jobskabende virkninger" på kort sigt (side 5). Det er karakteristisk, at virksomhederne er centreret mod afsætning på det danske hjemmemarked; "halvdelen af virksomhederne afsætter mere end 50% af omsætningen i Danmark" (side 5). Især er det afsætning til det danske marked markant større for de nordisk ejede virksomheder i Danmark. Springbrædtfilosofien om at Danmark skulle være interessant som platform til det øvrige EU-marked kan altså ikke bekræftes. Man formoder, at når etableringsmotivet er adgangen til det danske hjemmemarked, er dette også årsagen til den beskedne tilstrækningskraft Danmark har på udenlandske investeringer, det danske markedsvolumen taget i betragtning.

Analysen kan være interessant ud fra et magtperspektiv hvad angår spørgsmålet om disse virksomheder handler selvstændigt eller om handlingsmønstret dikteres fra koncernhovedkvarteret. Man taler i den forbindelse om vertikale, horisontale eller urelaterede forbindelser mellem dattervirksomheder og moderselskab; dette sammenholdes igen med om virksomhederne er "markedsorienterede" (primært forsyning af det danske marked), som er fortrinsvis vertikalt (underordnet) forbundet med koncernen; "forskningsorienterede", som ofte indgår i horisontale netværk (relativt uafhængige) eller "produktionsorienterede" virksomheder, som er det mest selvstændige og iøvrigt mest eksportorienterede.

Christian Estrup: Udlandets overtagelser af virksomheder i Danmark - en empirisk undersøgelse af udviklingen siden 1975 -- Handelshøjskolens Forlag, 1989, 255 sider.

Bogen er den trykte udgave af forfatterens doktordisputats fra 1988 med den mere dækkende titel "Ejerskifter i dansk erhvervsliv siden 1975", da analysen behandler såvel danske som udenlandske virksomhedsovertagelser samt danske koncerners udenlandske virksomhedsopkøb 1975-1984; analysen medtager altså ikke den stærke vækst i de udenlandske opkøb i slutningen af 80'erne, som var domineret af nordiske kapitalers opkøb, især motiveret af afsætning på det danske hjemmemarked, og denne ændrede udvikling afspejler sig ikke i analysens konklusioner. Det konkluderes bl.a. at for udenlandske virksomhedsovertagelser er virksomhedens art afgørende; derimod er det i de fleste tilfælde underordnet, at virksomheden ligger i Danmark. Virksomheder der overtages af udenlandsk kapital har gennemgående bedre regnskabstal, såvel før som efter overtagelsen, end virksomheder der overtages af dansk kapital. Det antages også, at udlandet "vil forøge sin ejermæssige rolle her i landet" (side 189). Udenlandsk ejerskab "er forholdsvist højt i kemisk industri med 29% af arbejdsstyrken, elektroindustri (31%), instrumentfremstilling (20%) og metalforarbejdning (16%), medens det er ganske lavt i tekstilindustrien (5%), træindustrien (3%), jernstøberier mv. (2%) og keramisk industri (1%)" (side 195).

2. Ejerskabsanalyser

Den anden rubricering af økonomiske magtanalyser kan passende betegnes som "Hvem-ejer-Danmark-analyser?" efter økonomen Helge Andersens første undersøgelse af samme navn fra 1938 med senere revideringer (se nedenfor).

Helge Andersen og Lennart Weber: Magtens mange mænd -- Fremad, 1985, 157 sider.

Analysen er Helge Andersens seneste og mest omfattende gennemgang af ejerskab, indflydelse og personsammenfald i danske virksomheder og koncerner siden han udviklede denne undersøgelsesform i bøgerne "Hvem ejer Danmark?" (Monde 1938, Fremad 1966) "Hvem ejer Danmark nu?" (Fremad 1970), "Er det udlandet der ejer Danmark" (Fremad 1968), "Danmarks tre multinationale giganter" (Fremad 1974), "Danmark, en multinational koloni" (Reitzel 1981). Analyserne forstået som magtanalyser bygger på den fordelingsteoretiske antagelse, at økonomisk magt er fordelt efter kapitalbesiddelse, og jo større kapitaler en person ejer eller kontrollerer desto mere magt har personen, ikke alene på de kontrollerede virksomheders udvikling men også - direkte eller indirekte - på samfundsøkonomien og på politiske beslutninger. Analysen antager endvidere at gruppen af store kapitalejere eller kapitalkontrollanter er en elite med særlige "kulturtræk": særligt samkvemsmønster, særlig rekruttering og familiebaggrund, særlig økonomisk adfærd for at bevare denne kontrol på elitens hænder og holde andre ude. Antagelsen om disse kultursociologiske elitetræk belyses dog ikke empirisk, når der ses bort fra enkelttilfælde.

Analysen gennemgår 105 store koncerner og udpeger godt 100 personer som betegnes som de egentlige "magthavere" i dansk erhvervsliv. De får hver deres "blå bog" og koncernerne gennemgås med tilknyttede

de virksomheder og personforbindelser. Blandt analysens konklusioner kan nævnes, at det man betegner som "aktionærdemokrati" er sat ud af kraft ved hjælp af særlige metoder, bl.a. "stemmeretsbegrænsning", kontrollerende fonde og B-aktieudstedelse, som tilsammen "har umyndiggjort 90% af aktionærerne" (side 141). Der afsluttes med opstilling af 16 punkter - "kravene til fremtiden" - hvis samlede sigte er at ændre ved "erhvervslivets magtstruktur" (side 142-148).

Lennart Weber: Hvem ejer Danmark? - analyse af 108 koncerner og 50 private fonde -- Fremad, 1988, 143 sider. Forord ved Helge Andersen.

Analysen er det seneste bidrag i den danske tradition for ejerskabskortlægning i større danske virksomheder og fonde. I et lille men interessant forord forsøger Helge Andersen at gøre status for denne type magtundersøgelser. Han stiller spørgsmålet om på hvilken måde person- og ejerskabsforbindelser kan give indtryk af magtfordelingen blandt selskaber, og han svarer selv: "Lad os fastslå, at en virksomhed som sådan ikke kan udøve magt, at magt kun kan udøves af personer, at magt kun kan udøves af én person. Til det sidste skal tilføjes, at den magt, der knytter sig til en bestemt virksomhed, i praksis godt kan udøves af en gruppe personer i fællesskab. Men går man tæt på dette fællesskab, vil det normalt vise sig, at magten indenfor gruppen er opbygget efter pyramidesystemet (...) Det er ejeren, der sidder med magten, og direktøren bliver blot "forvalteren", der fører beslutningerne ud i praksis (...) Magt går ofte i arv. Et gennemgående træk ved dette fænomen er, at de økonomiske magthavere bruger enorme kræfter på at sikre den magt, de har etableret for eftertiden. Idealet for de fleste er enevældig magt, der helst skal gå videre i de kommende generationer (...) Typisk er private fonde blevet anvendt. I vedtægterne for disse fonde vil man ofte kunne se, hvordan den gamle kapitalist har ønsket at sikre, at den pågældende virksomhed/magtcentrum blev drevet videre i hans ånd" (side 5-6).

Gennemgangen af de udvalgte 108 koncerner udpeger én person som magtperson i hver enkelt; det er oftest ejeren (hovedaktionæren), men kan også være bestyrelsesformanden, hvis der er tale om en større ejerkreds; undtagelser er dog banker og forsikringselskaberne og andre selskaber, ofte familieselskaber, hvor kun nærmere analyser kan udpege den egentlige magthaver. Disse personer gennemgås enkeltvis i kapitlet om "Magtens blå bog". I et afsnit omtales udviklingen i de 50 år der er gået fra den første bog om "Hvem ejer Danmark" udkom i 1938, og det konstateres at selv om ejerstrukturen formelt set har ændret sig markant, fordi der i 1988 er langt flere der ejer aktier enten direkte eller gennem deres pensionsopsparing, så er der intet ændret i magtforholdene: "Det er fortsat en lille gruppe, der sidder ved magten i selskaberne. Faktisk er der forbløffende mange selskaber, hvor det er efterkommere af magtpersonen fra 1938, der i dag forvalter magten" (side 11). Hver enkelt af de 108 koncerner gennemgås med hensyn til ejerforhold, bestyrelse, magtpersonen, direktørlønninger, skattebetaling og datterselskaber.

Kaj Vangskjær: Multinationale selskaber og deres indflydelse i Danmark -- Specialarbejderforbundets vækstkommission, nr 12, 1987, 33 sider

Undersøgelsen er en opfølgning af traditionen - "Hvem-ejer-Danmark-analysen", men med særlig fokus på spørgsmål der stilles i fagbevægelsen til denne type, hovedsageligt udenlandskejede virksomheder og disse selskabers vanskeligt kontrollerbare manøvrer muligheder, f.eks. hvad angår beskatning og placering af beskæftigelse. Efter at have introduceret den internationale udvikling, bl.a. med udgangspunkt i FN rapporten: **Transnational Corporations in World Development (3. survey). New York 1983** og tidsskriftartikel i Fortune, 29. april, 1985, beklages det, at den officielle danske statistik over udenlandsk ejerskab af danske virksomheder (i.e. dansk indregistrerede virksomheder) er næsten ikke-eksisterende. (Se dog omtale ovenfor af Konkurrencerådets rapport om fusioner og virksomhedsovertagelser. Der kan endvidere henvises til en ældre undersøgelse af udenlandsk ejede firmaer i Danmark, gennemført af Danmarks Statistik 1976, udkommet i **Statistiske Efterretninger nr 46, 1979**).

Vangskjærs undersøgelse for Specialarbejderforbundet udvælger efter størrelse 1983/85 (antal ansatte/omsætning/indskudskapital) 1.140 virksomheder og af disse er 23% helt eller delvist udenlandsk ejet. Tallet er undervurderet på grund af udvælgelseskriterier og manglende oplysninger. Fordelt efter moder-selskabernes hjemland viser det sig at Sverige, USA og England i denne rækkefølge tegner sig for flest ejerskaber og antal ansatte, hvorimod de amerikanske havde den største omsætning. Der er endvidere en række analyser af disse firmaers branchefordeling. Det konkluderes, at "indsigt og kontrol er et væsentligt element i en erhvervs politik for at sikre, at der ikke sker overflytning af produktion og teknologi fra danske selskaber til udenlandske interesser (...) det hænger tillige sammen med en overordnet interesse om at forhindre evt. misbrug af markedsdominans samt muligheden for omgåelse af skattelovgivningen" (side 31). Rapporten afsluttes med forslag til "styrkelse af monopollovgivningen" mv. (side 32-33)

Berit Johannsen og Per Olsen: Magtkoncentrationen i dansk erhvervsliv - store koncerner, banker og dagblade belyst med hensyn til magtkoncentrationen -- Specialarbejderforbundets vækstkommission, arbejdsnotat nr 12, København 1987, 52 sider.

Undersøgelsen er en undersøgelse af personsammensætningen i bestyrelser og direktioner i 12 "store koncerner" (De danske sukkerfabrikker, Superfos, De forenede bryggerier, ISS, Store Nordiske; Danfoss, F.L.Smidth, Monberg & Thorsen, Skandinavisk Tobakskompagni, J.L.Fondet, Kampsax, A.P.Møller) og 3 banker (Den danske bank, Privatbanken, Handelsbanken og 3 dagbladskoncerner (Det berlingske officin, Dagbladet Politiken, Jyllands Posten). Det konkluderes, at der er "mangfoldige forbindelser" mellem de 11 koncerner; kun Kampsax er uforbundet, mens f.eks. F.L.Smidth og Skandinavisk Tobakskompagni er forbundet med henholdsvis 7 og 10 af de andre koncerner. Personerne er "magtfulde i den forstand, at de har bestyrelsesposter i de store koncerner, banker, mm og dermed repræsenterer en stor omsætning og egenkapital samt mange ansatte" (side 36).

Peter Brixtofte og Erik Rasmussen: Erhvervslivets nye ejere - pensionsfondes opkøb af danske aktier -- Forlaget Management, 1981, 88 sider + bilag.

Bogen er en gennemgang af de tre dominerende pensionsfonde, PKAs, LDs og ATPs investeringer i danske aktier. Pensionskassernes historie og lovgrundlaget for deres investeringspolitik og deres investerings-samarbejde (ATP og LD må i 1980 tilsammen eje op til 20% af aktiekapitalen i en virksomhed) gennemgås. Bogens dokumenterende afsnit indeholder oversigter over pensionskassernes investeringer og nominelle aktiebeholdninger. En fremskrivning af pensionskassernes midler viser, at de år 2000 vil være i stand til at eje 97,8% af aktiekapitalen i de børsnoterede selskaber. Af mulige konsekvenser nævnes: at pensionskasserne kan tænkes at danne karteller eller slutte sig sammen - dette skal afværges gennem lovgivning; at pensionskasserne kommer i hænderne på personer der vil anlægge "politiske vurderinger og ikke økonomiske ved fastlæggelse af investeringer" (side 39); arbejdsgivernes "magt vil blive meget lille. De skal holde sig gode venner med fagforeningerne, der styrer pensionskasserne (...) Det vil nok være svært at kortlægge magtstrukturen i pensionsfondssocialismen, for alle ejer alt på en eller anden måde (...) Det vil blive den omvendte verden, når den tids Karl Hjortnæs på lønmodtagernes vegne kræver lettelse i aktieselskabslovgivningen, mens den tids Uffe Ellemann-Jensen eller Lars P. Gammelgård forlanger, at Monopolrådet griber stærkere ind over for magtkoncentrationen i erhvervslivet". (side 40-41).

Jesper Strandkov, Steen Thomsen og Torben Pedersen: Ejerforhold og konkurrenceevne i dansk erhvervsliv -- Erhvervsfremme Styrelsen, 1994, 117 sider

Analysen er det nyeste danske bidrag til at afdække ejerforhold i danske virksomheder, koncerner, mv. om end sigtet er at belyse om forskellige ejerformer påvirker konkurrenceevnen og ikke direkte relaterer sig til magtbegreber. 274 koncerners forhold gennemgås for perioden 1982 til 1992 og af konklusioner med relevans for en magtanalyse kan nævnes, at ejerforholdene i 80'erne har været nogenlunde stabile, og at der kun findes en lille andel med spredt ejerskab. Kun cirka 20% af de største koncerner er ikke majoritetsejede (familieejerskab, udenlandsk ejet, statsejet, fondsejet) eller andelsselskaber. "Et særligt dansk træk er den betydelige udbredelse af erhvervsdrivende fonde. Dette indebærer, at ejerforholdene i Danmark generelt kan betragtes som relativt lukkede i den forstand, at det kan være vanskeligt for en udenforstående investor at erhverve en væsentlig indflydelse på danske virksomheder uden en forudgående forståelse med selskabets hovedaktionærer, som typisk kun har aktie- og stemmeandele på nogle få procent (...) Når der i internationale sammenligninger skelnes mellem markeds- og bankbaserede ejersystemer, er det markant, at Danmark ikke kan indplaceres under nogle af de to. Nok er den danske ejerskabsstruktur markedsbaseret, bl.a. fordi staten ikke spiller nogen væsentlig rolle, men kun til en vis grænse: Dels er de største aktieselskaber i et koncentreret ejerskab, og dels er andelsselskaber mindre omsættelige end i den angelsaksiske verden. Pengeinstitutterne har ingen central ejerplacering" (side 93-94).

Johannes Michelsen: Pengene eller livet - privat ejendomsret, aktieselskaber og politik -- Syd-jysk Universitetsforlag, 1991, 411 sider.

Michelsens bog falder uden for den gængse ejerskabskortlægning ved at være et Habermas-orienteret analyse af aktieselskabsformens historie i Danmark hvis retlige regulering ses som "systemverdenens" (aktieselskabet) gradvise overtagelse af forhold i "livsverdenen" (det personlige ejerskab) og den forestillings- og værdikamp dette afstedkommer. Fra konklusionen kan nævnes, "at der fra starten var en ud-

bredt, subjektiv modstand blandt ejerne mod at anvende aktieselskabsformen (...) Aktieselskabets helt store gennembrud omkring 1970 skyldtes imidlertid, at den generelle omlægning blev forstærket af en omlægning af skatteforholdene (...) Legitimationen af aktieselskaberne har imidlertid siden 1973 befundet sig i et vadested, der falder sammen med en generel krise for legitimationen af velfærdsstaten. Ejerne accepterer ikke længere utvetydigt, at staten ekspanderer sin administrative magt, fordi den så kommer til at berøre de pengemæssige aspekter af ejerrelationen og den indflydelse, der knytter sig hertil. Omvendt forholder arbejderne sig tvetydigt - ja nærmest rådvildt - til, om statens ekspansion i forhold til erhvervslivet skal fortsætte eller om de selv og deres organisationer skal påtage sig dele af ansvaret for markedets funktion via medarbejderindflydelse og medejerskab (...) Hvad særligt angår medarbejdernes indflydelse i aktieselskaberne, går den centrale konflikt på, om arbejderne skal integreres i den nuværende magtbalance mellem ejere og arbejdere eller om magtbalancen skal ændres til arbejdernes fordel" (side 364-366).

3. Institutionelle analyser

Den tredje type analyser forudsætter, at den økonomiske magt ikke alene er et spørgsmål om virksomhedskoncentration, monopolmagt eller ejerskab af kapital men en kompleks, sammensat størrelse hvori indgår de aktører som skaber betingelserne, hvorunder økonomien virker, hvorunder der produceres, osv. Den økonomiske magt udspringer ikke mere alene fra magten (ejerskab/kontrol) over kapitalen, men er som så mange andre oprindelige magtcentre f.eks. den politiske, i en historisk proces diffunderet ud i samfundet, hvor forskellige organiserede og ikke organiserede interesser påvirker den økonomiske udviklingsretning gennem bestemmelser om forhold der virker ind på økonomien. "Institutionel økonomi" eller "forhandlingsøkonomi" er nogle af de nye betegnelser, som benyttes til at karakterisere denne type nationale økonomi på (jvf omtale af Ove Kai Pedersen mfl. nedenfor). Men "forhandlingsøkonomi" er ikke noget nyt begreb endside et særlig dansk bidrag til økonomisk teori. Der er tale om en matematisk inspireret "spilteoretisk" modelimport (Morgenstern og Von Neuman: "Theory of games", 1944), som også er anvendt i den norske maktutredning, hvor den defineres sådan: "Resultatet er tiltakende sammenvevning av økonomiske maktgrupperinger og myndighetene: den administrative styringen i markedene videreføres, forvaltningens rolle i næringspolitikken øker, og det gis mer rom for forhandlinger mellom foretak og mellom foretak og myndigheter. Denne antakelsen kan vi sammenfatte i tesen om forhandlingsøkonomien" (NOU 1982:3, side 185). Også den svenske maktutredning benytter begrebet.

Ove Kai Pedersen, m.fl.: Demokratiets lette tilstand -- Spektrum, 1994, 243 sider

Bogen som mere er et debatindlæg om det danske demokrati og den "danske forhandlingsøkonomi" end et egentligt forskningsbidrag hævder, at det repræsentative og parlamentariske demokrati ikke længere besidder den politiske magt og at politikens tilblivelse er udbredt, diffunderet ud i institutioner, bureaukrati, interesseorganisationer, virksomheder, mv. Af relevans for økonomisk magt hedder det: "Den samfundsøkonomiske konstitution omfatter i dag to sæt af institutioner. Det første, er de store antal råd og nævn, permanente og ikke-permanente udvalg, formelle og uformelle arbejdsgrupper, der er oprettet i den offentlige forvaltning - særligt inden for arbejds-, undervisnings-, miljø-, industri- og erhvervsministerierne. I alle disse sidder repræsentanter fra de mange private organisationer, men altid sammen med ministeren eller hans embedsmænd (...) Det andet er de mange institutioner på det private og det offentlige arbejdsmarked, oprettet til at forhandle, forlige, mægle og sanktionere overenskomstaftaler (...) En dominerende elite er samtidig skabt: den består af repræsentanter fra de politiske partier, der indgik det historiske kompromis, af repræsentanter fra de store organisationer, af embedsmænd fra de vigtigste ministerier, men først og fremmest af elitens præsteskab: økonomerne! Det var økonomerne, der formulerede forestillingen om økonomi i Danmark (...) Økonomerne og deres videnskab, nationaløkonomien og dens opfattelse af virkeligheden, har radikalt ændret, hvorledes politik formuleres, besluttet og gennemføres, hvordan den politiske debat foregår og hvem der deltager (...) Den samfundsøkonomiske konstitution forskyder derfor grænserne mellem stat og marked, politik og økonomi" (side 44-50).

Så meget om den store økonomi, den nutidige danske forhandlingsøkonomi; det er også den økonomi, som de analyser der tager udgangspunkt i en bekymring over koncentration af ejerskaber i den lille økonomi, i kontrollen over de store danske koncerner, mener at en lille kapitalkontrollerende elite kan øve en afgørende indflydelse på. Men det mener institutionalisterne er en for snæver synsvinkel. Forfatterne til "Demokratiets lette tilstand" fører deres forhandlingsøkonomiske begreb igennem til mikroøkonomien og til det forfatterne kalder "den forhandlingsøkonomiske virksomhed": "Det var Schlüter og Dansk Arbejdsgiverforening, Industriens Arbejdsgivere og Industrirådet, der fik velfærdsopgaver flyttet over til virksomhederne, erhvervspolitikken privatiseret, miljøpolitikken gjort forhandlingsorienteret, og som fik overenskomstsyste­met decentraliseret og gjort virksomheden til ideologisk arnested (...) Den forhandlingsøkonomiske virksomhed er en nyskabelse (...) Den har samfundsansvar - har påtaget sig at være

ansvarlig for den samfundsøkonomiske udvikling, den lokaløkonomiske vækst, det økologiske kredsløb, og så videre. Og gør det - ikke fordi den generelt har fået amnesti eller er omringet af love og regler, aftaler og ordrer - men fordi dens egen overlevelse, dens egen udvikling og konkurrencesituation er afhængig af samfundsøkonomisk balance, af lokalområdets vækst, af naturens bæredygtighed" (side 105-106).

Tilblivelsen af denne virksomhedstype forklares ved 5 hovedfaktorer: 1) omorganisering af velfærdsstaten (privatisering, udlægning af statslige velfærdsopgaver); 2) offentlige reguleringsopgaver er decentraliseret til virksomhedsniveau; 3) overenskomstsystemets decentralisering; 4) forskydninger i politisk ideologi bl.a. gennem uddannelsessystemet, som orienterer individet "mod det private, mod markedet og mod virksomheden i stedet for som før, mod dannelse, demokrati, nation og samfund" (s 108); 5) erhvervspolitikens privatisering og de store pensionskassers og investeringsforeningers kapitalanbringelser i erhvervsvirksomheder. Dette ændrer også ved kontrollen over den moderate/forhandlingsøkonomiske virksomhed. Kontrollen eller magten over virksomheden institutionaliseres og ejendomsretten ændrer karakter: "De kollektive kapitalejere samler sig i finansielle koalitioner og indgår som sådanne i erhvervspolitiske programmer og initiativer med forskere og kommuner, fagbevægelse og arbejdsgivere. Kontrollen over en virksomhed varetages ved forhandling mellem mange interessenter - i et spil mellem virksomhedens ejere og ledelse og virksomhedens institutionelle omgivelser. På denne måde går ejendomsrettens simple enhed - enheden mellem retten til at råde og kontrollen over brugen - delvis tabt" (s. 112).

Tilbage står et meget komplekst magtforhold, forudsat analysen holder. Dikotomien i det klassiske kapitalistiske demokrati mellem de demokratiske principper for tildeling af politisk magt (incl. de heraf afledte magtinstitutioner: udøvende og dømmende magt, idet det er den politiske magt der kontrollerer den udøvende magt og fastlægger lovgrundlaget for den dømmende magt) på den ene side og den økonomiske magt defineret i forhold til magten over kapitalen (ejerskab/kontrol) på den anden side, opløses af institutionalisternes magtdiffusionsmodel i et væld af samvirkende magtbærende enheder, hvis lokalisering og relative styrke vanskeligt lader sig fastslå og ikke lader sig let kontrollere demokratisk, når først den politiske magt er decentraliseret. At nogen får magt betyder at andre må afgive magt. I den institutionelle model mister eller afgiver de demokratisk valgte politikere magt og det samme kan siges om de traditionelle kapitalejere, i bedste fald må de dele den med andre. Den traditionelle analyse af økonomisk magt gennem kapitalejerskab og kapitalkontrol mister gennem institutionalisternes teoretiske kunstgreb en del af sin udsagnskraft, hvis modellen kan sandsynliggøres empirisk. **I Ove Kai Pedersen m.fl.: Privat politik -- Samfundslitteratur, 1992, 216 sider**, udvikles og begrundes forhandlingsøkonomiens "mikroniveau" mere udførligt.

I serien "**Roligheds hæfte**" udkom i 1987, hæfte nr 1, med tre foredrag samlet under titlen: "**Kapitaldannelse og indflydelse i dansk erhvervsliv**" med bidrag af bestyrelsesformand, mv. Holger Lavesen, fabrikant Peter Heering Jr. og industriminister Nils Wilhjelms. Emnet var først og fremmest begrænsningerne i de institutionelle, herunder pensionskassernes, investeringer i erhvervslivet. Til trods for det forsigtige ordvalg fremgår det tydeligt af industriministerens indlæg, at han gerne ser en lempelse i begrænsningerne i de institutionelle kapitalejeres investeringsloft og han begrundede det, at det vil kunne medvirke til opfyldelsen af regeringens erhvervspolitiske målsætning om at "give bl.a. den industripolitiske sektor en langt stærkere placering i samfundsøkonomien (...) Hvordan skal disse investeringer så komme? (...) Vi kan ikke klare vores ambitiøse mål om en tilstrækkeligt hurtig udvikling af den danske erhvervssektor, medmindre vi samtidig får en øget erhvervsaktiv anvendelse af den kapitaldannelse, der finder sted andre steder i samfundet (...) Hvordan sker så kapitaldannelsen i dagens Danmark? Ja, den sker jo også gennem opsparing" (side 40-41). Wilhjelms mener ligeledes at erfaringerne med de amerikanske og tyske pensionskassers langt lempeligere investeringsregler ikke er afskrækkende og ikke bekræfter frygten for forflygtigelse af ledelsesansvar i virksomhederne ved de institutionelle kapitalers erhvervsinvesteringer.

Et omdrejningspunkt ved "forhandlingsøkonomien", den institutionelle økonomi, er selve forhandlingsprocessen og påvirkningskæderne frem til den egentlige beslutningstagen. Denne proces er kun sparsomt belyst i dansk forskning og oftest kun i form af cases. Et sideaspekt ved påvirkning af beslutningsprocesser omtales undertiden som "lobbyisme", hvorved man må forstå en bestemt målrettet, undertiden skjult adfærd for at opnå en given beslutning. Lobbyisme synes dog ikke at adskille sig nævneværdigt fra den almindelige påvirkningspraksis, hvor organisationer eller erhvervsfolk fremfører deres synspunkter for repræsentanter for det politiske system; en udbredt og traditionsrig men relativt uoplyst praksis også i Danmark.

I Søren Viemoses bog "Lobbyisme" -- Gyldendal, 1990, 135 sider, gøres der et forsøg på at generalisere træk ved denne påvirkningsadfærd bl.a. ved eksempler fra USA og EU. Man efterlades dog med det indtryk, at når danske organisationer og koncerner bedriver "lobbyisme" i Bruxelles, så er der snarere tale om en praktisk foranstaltning for fjernpåvirkning af samme slags som den der er vel indarbejdet på den nationale scene, end om nogen ny praksis. Om danske erhvervsfolks hjemlige påvirkningsforsøg citeres tidligere fiskeriminister Lars P. Gammelgaard for følgende kritiske bemærkninger: "Mange interesseorganisationer og erhvervsfolk er i det daglige så langt væk fra realiteterne i den politiske verden, at alene distancen gør, at man får meget svært ved at komme på talefod. Mange af dem har den opfattelse, at man kan træffe beslutninger i den politiske verden, på samme måde, som i erhvervslivet. De tror, at der er én - eller ganske få - der kan træffe beslutninger. Derfor har de også svært ved at forstå hvad der foregår, og det gør ofte, at det bliver svært at få sin indflydelse gjort gældende" (side 37).

4. Organiseret økonomisk kriminalitet

Et fænomen som (endnu) ikke påkalder sig særlig forskningsinteresse i Danmark er illegal økonomi, forstået som organiseret økonomisk kriminalitet, formodentlig fordi denne sektor spiller en begrænset rolle i dansk økonomi. Nøgleordet er i denne forbindelse "organiseret", hvilket udelukker tilfældig økonomisk kriminalitet i mikroformat og af privat husholdningskarakter, så som "sort arbejde", bedrageri, vennetjenester, og lignende, hvilket næppe har magtaspekter med mindre man kan betragte det som kollektiv skatteunddragelse og forsøg på at unddrage sig de økonomiske konsekvenser af "systemets magt". I takt med udbygning af EU-samarbejdet og økonomiens internationalisering er det dog ikke en urimelig tanke, at de særlige adfærdsformer og magtforhold som udspringer af denne sektor vil berøre Danmark; man kan i den forbindelse minde om drøftelser om udvidet politisamarbejde i EU op til Maastricht-afstemningen.

Opmærksomheden i Danmark har fortrinsvis været centreret om erhvervslivets økonomiske kriminalitet, men man behøver blot at kigge ud over landets grænser for at se, at også andre grene i den branche spiller en betydelig rolle og har uomtvistelig betydning for magtfordelingen, den økonomiske såvel som den politiske, for ikke at tale om de symbiotiske tilstande mellem de to magtformer. Således har omtale af korrupsions- og bestikkelsessager og konsekvenserne af deres opdagelse og retsforfølgning i f.eks. Frankrig, Tyskland og Italien været voldsomme. I sidstnævnte land så alvorlige, at omfanget må anses for en væsentlig faktor for sammenbrudet af det kendte partisystem og en mulig dyb krise for den italienske nationalstat. I den retslige efterforskning af disse sager i europæiske lande, hævder en del af de implicerede politikere, at de økonomiske forbindelser mellem dem og virksomhederne, skabtes for at dække over økonomiske tilskud til deres partier, og at der ikke var tale om personlig bestikkelse. Heller ikke i Danmark - men uden sammenligning og i meget mindre målestok - kan "skandaler", hvor danske politiske partier eller enkelte politikere kan sættes i forbindelse med økonomisk kriminalitet eller tvivlsom/uetisk omgang med offentlige midler undgå at få konsekvenser for fordelingen af den politiske magt.

Af andre former for organiseret økonomisk kriminalitet med betydning for magtanalyse kan peges på narkotikaaktiviteter og illegal våbenhandel, som - fordi disse aktiviteter udspiller sig på illegale markeder, som den statslige kontrolfunktion ikke dækker - er karakteriseret af systematisk voldspræget adfærd. Der findes ingen forskning om disse sektorer i Danmark, når undtages beskrivelser af enkelttilfælde og opgørelser af narkotikabeslaglæggelser. Der kan henvises til **EF Parlamentets beretning: Udbredelse af organiseret narkokriminalitet i EF, herunder kriminalitetens indvirkning på demokratiet. Udvalgsformand Patrick Coonry. Dansk oversættelse 23. april 1992.**

I april 1982 nedsatte justitsministeren et udvalg vedrørende bekæmpelse af økonomisk kriminalitet. Udvalget udgav betænkningen: **Bekæmpelse af økonomisk kriminalitet. Betænkning 1066, 1986, 329 sider**, hvor man vurderede de strafferetslige og processuelle regler for en intensivering af retsvæsenets indsats over for økonomisk kriminalitet og for at styrke de efterforskningsmæssige sider af problemet. Problemet ansues alene som virksomhedskriminalitet og regnskabsfusks. Betænkningen behandler ingen andre sider af sagen end de retslige; art og omfang af organiseret økonomisk kriminalitet som sådan behandles ikke.

I **Ugebrevet Mandag Morgen, nr 19 - 16. maj. 1994, side 1-6**, findes en temaartikel om økonomisk kriminalitet, hvor man forsøger at gøre status over udviklingen i "den grove økonomiske kriminalitet i erhvervslivet" siden betænkningen 1986. Der opregnes en række meget omtalte sager og de få danske eksperter på området kommenterer problemet. De er stærkt uenige om bekæmpelsen er en succes eller ej, men enige om at man savner overblik over problemets omfang. Endelig refereres der til en ny rapport

fra de svenske Rigsdagsrevisorer, som peger på en række faktorer til økonomisk kriminalitet: a) internationaliseringen, b) liberalisering af kapitalbevægelser over landegrænser, c) liberaliseringerne i erhvervslivet, f.eks. i bankvæsenet, d) tiltagende anonymitet i samfundet, e) den teknologiske udvikling, herunder brugen af informationsteknologi, f) brist i myndighedernes kontrol og for svag lovgivning, g) risikoen for at blive opdaget og dømt er for lille.

Vagn Greve: Kriminalitet i erhvervslivet -- Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1989, 168 sider

Bogen er først og fremmest et forsøg på en definatorisk afklaring af emnet, en bedømmelse af statsadvokatens, SØKs, efterforskning og en gennemgang af forskellige kategorier af økonomisk kriminalitet og deres bekæmpelse med hovedvægt på virksomhedskriminalitet. Bogen præsenterer hvad bl.a. danske kriminologer ved om økonomisk kriminalitet, og der er tydeligvis tale om, at der ikke findes nogen egentlig indsigt i emnet af betydning i Danmark, ud over det kendskab som efterforskning af enkelt-sager afstedkommer.

Forbindelser mellem økonomisk og politisk magt

Der er i gennemgangen af forskning om økonomisk magt ikke fundet empiriske bidrag der belyser eller dokumenterer forbindelser mellem den politiske og økonomiske magt. F.eks. er der ikke fundet bidrag der samlet belyser betydningen og omfanget af 1) organisationers og virksomheders økonomisk støtte til politiske partier, eller 2) økonomiske magtcentres påvirkning af den politiske beslutningsproces (se ovenfor under bl.a. "lobbyisme") eller 3) udbredelsen af hvad man kunne kalde en økonomisk-politisk elite, dens eventuelle omgangsformer, dens forestillinger og værdier, dens rekruttering.

Nordiske forlæg

Demokrati och makt i Sverige - maktutredningens huvudrapport -- Statens offentliga utredningar, Stockholm 1990:44, 454 sider.

Den empiriske kortlægning af økonomisk magt i Sverige følger stort set de ansatser som er omtalt i gennemgangen af danske undersøgelser under kategori 2, ejerskab af kapitalen (Makten över kapitalet side 117-166) og delvist under kategori 1, koncentrationstendenser (Makten över marknaderna side 257-300), i det sidstnævnte afsnit med den forskel, at svenskerne også inddrager forbrugernes, konsumenternes markedsmagt. Som i de danske undersøgelser af virksomhedsejerskab og virksomhedskontrol lægger den svenske maktutredning speciel vægt på de privatejede storforetagender. Det oplyses endvidere at ejerskab af aktier fra 1978 til 1988 i højere grad er blevet "institutionaliseret" og det direkte personlige aktieejerskab er faldet fra 35% til 20% til fordel for fondseje, investeringsforeninger, forsikrings-selskaber og af virksomheder som ejer hinandens aktier.

Den tilsvarende norske magtanalyse er sammenfattet i:

Maktutredningen - slutrapport -- Norges offentlige utredninger, Universitetsforlaget, Oslo 1982:3

Litteraturoversigt

Helge Andersen og Lennart Weber: Magtens mange mænd -- Fremad, 1985, 157 sider

Bekæmpelse af økonomisk kriminalitet. Betænkning 1066, 1986, 329 sider

Peter Brixtofte og Erik Rasmussen: Erhvervslivets nye ejere - pensionsfondes opkøb af danske aktier -- Forlaget Management, 1981, 88 sider + bilag

Danmarks Statistik, Udenlandsk ejede firmaer i Danmark i 1976, trykt i Statistiske Efterretninger nr. 46, s.1362-1368, 1979

Demokrati och makt i Sverige - maktutredningens huvudrapport -- Statens offentliga utredningar, Stockholm 1990:44, 454 sider

EF Parlamentet: Beretning om udbredelse af organiseret narkokriminalitet i EF, herunder kriminalitetens indvirkning på demokratiet. Udvalgsformand Patrick Coonry. Dansk oversættelse 23. april 1992

Christian Estrup: Udlandets overtagelser af virksomheder i Danmark - en empirisk undersøgelse af udviklingen siden 1975 -- Handelshøjskolens Forlag, 1989, 255 sider

Vagn Greve: Kriminalitet i erhvervslivet -- Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1989, 168 sider

Jens Guldager: Monopolkapital i Danmark i begyndelsen af 1970'erne -- Politisk Revy, 1978, 188 sider

Berit Johannsen og Per Olsen: Magtkoncentrationen i dansk erhvervsliv - store koncerner, banker og dagblade belyst med hensyn til magtkoncentrationen -- Specialarbejderforbundets vækstkommission, arbejdsnotat nr 12, København 1987, 52 sider.

Konkurrencerådet: "Fusioner og virksomhedsovertagelser" (diverse årgange, senest 1993, 135 sider - udkommet 1994

Ole Øhlenschlæger Madsen: Virksomhedsovertagelser og fusioner i dansk industri -- Nyt nordisk forlag/Arnold Busck, 1983, 291 sider

Maktutredningen - slutrapport -- Norges offentlige utredninger, Universitetsforlaget, Oslo 1982:3

Johannes Michelsen: Pengene eller livet - privat ejendomsret, aktieselskaber og politik -- Sydjysk Universitetsforlag, 1991, 411 sider

Ove Kai Pedersen, m.fl.: Privat politik -- Samfundslitteratur, 1992, 216 sider

Ove Kai Pedersen, m.fl.: Demokratiets lette tilstand -- Spektrum, 1994, 243 sider

Olof Petersson (red): Maktbegreppet -- Carlsson, 1987, 345 sider

Roligheds hæfte -- 1987, hæfte nr 1: tre foredrag samlet under titlen: "Kapitaldannelse og indflydelse i dansk erhvervsliv" med bidrag af bestyrelsesformand, mv. Holger Lavesen, fabrikant Peter Heering Jr. og industriminister Nils Wilhjelm

Jesper Strandkov, Steen Thomsen og Torben Pedersen: Ejerforhold og konkurrenceevne i dansk erhvervsliv -- Erhvervsfremme Styrelsen, 1994, 117 sider

Trustkommissions 7 delbetænkninger (1951-1960) og 1 afsluttende hovedbetænkning: "Konkurrencebegrænsninger i dansk erhvervsliv". Betænkning nr 249, 1960, 321 sider

Ugebrevet Mandag Morgen, nr 19 - 16. maj. 1994, side 1-6, temaartikel om økonomisk kriminalitet

Finn Valentin og T. Pedersen: Udenlandsk ejet industri i Danmark - virksomhedsprofiler og udviklingsmønstre. Industri- og Handelsstyrelsen, (nu Erhvervsfremme Styrelsen), Notatserie nr 9, 1993, 47 sider

Kaj Vangskjær: Multinationale selskaber og deres indflydelse i Danmark -- Specialarbejderforbundets vækstkommission, nr 12, 1987, 33 sider

Søren Viemose: Lobbyisme -- Gyldendal, 1990, 135 sider

Lennart Weber: Hvem ejer Danmark? - analyse af 108 koncerner og 50 private fonde -- Fremad, 1988, 143 sider. Forord ved Helge Andersen

Økonomisk magt - en oversigt over de sidste cirka 10 års danske forskning af økonomiske magtforhold

Peter Søndergaard

Serie: Skriftserie fra Roskilde universitetsbibliotek nr. 26

Udgivet Januar 1995

1.udgave 1.oplag

ISBN 87-7349-275-2

ISSN 0105-564x

Udgivet af Roskilde Universitetsbibliotek

Marbjergvej 35

Postbox 258

DK-4000 Roskilde

Telefon: +45 46 75 77 11

Telefax: +45 46 75 61 02

Tryk: Roskilde Universitetscenter